РЕЧ, СИНТАГМА И РЕЧЕНИЦА

У следећим реченицама подвуци прилошку одредбу за време:

а) Јавићу ти се сутра.

б) Јавићу ти се следеће недеље.

в) Чим стигнем, јавићу ти се.

Коју функцију у реченици има подвучени део у следећем примеру?

Чим стигнем, јавићу ти се.

_____

Повежи прилошке одредбе са начином на који су исказане.

сутра	зависном реченицом
следеће недеље	
чим стигнем	речју
сваког понедељка	
кад будем имала времена	синтагмом

НЕЗАВИСНЕ И ЗАВИСНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Заокружи слова испред реченица које могу стајати самостално, а да порука буде јасна.

а) јуче сам учио цео дан

б) док сам учио

в) учи

г) зар не учиш

д) чим научим

ђ) да учим

Реченице које могу стајати самостално и саме чинити поруку називамо **независне реченице** (*Јуче сам учио цео дан. Учи! Зар не учиш?*)

Да ли реченице *док сам учио*, *чим научим*, *да учим*, могу стајати самостално, а да порука буде јасна? _____

Такве реченице називамо **зависне реченице**. Оне не могу стајати самостално, већ једино као чланови других реченица (главних реченица).

Према томе, реченице делимо на независне и зависне.

Од следећих делова састави зависне реченице:

а) изашли смо, чим је стала киша, на терен

б) код тебе, ако ти се не јавим, нећу доћи

в) на скијање, јер се топи снег, не можемо

г) који смо јуче пили, чај, скувај

Пробај да од истих предиката, саставиш независне реченице.

НЕЗАВИСНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Заокружи слова испред примера у којима запажаш две независне реченице.

а) Први дан у седмици добио је име понедељак јер је то дан „по недељи“, односно после недеље.

б) Други дан после недеље назив дугује старословенској речи *втор* и значи „други“.

в) Ако се недеља узима за први дан, дан између уторка и четвртка налази се усред седмице.

г) У словенским језицима назив четвртак потиче од броја четири, а петак у основи има број пет.

д) Назив *субота* је настао од хебрејске речи *sabbathum*, која значи „дан када се не ради“.

ђ) Недеља је дан када се у хришћанском свету „не дела“, па је по томе добила назив.

Независне реченице могу стајати у **саставном**, **раставном**, **супротном**, **закључном и искључном** односу. Тип односа је најчешће обележен одговарајућим везником.

Колико независних реченица уочаваш у следећој сложеној реченици.

Ласта по цео дан лети у потрази за инсектима и понекад прелети и више од осамсто километара.

_____

Међу овим реченицама постоји саставни однос. Који везник то обележава? _____

Саставни однос јавља се код независних реченица чије су радње паралелне и међусобно сагласне. Главни везник за означавање овог односа је *и*. Остали су: *нити*, *ни*, *па*, *те*, *а*.

Следеће сложене реченице подели на независне, а затим заокружи везнике у њима.

а) Купили смо цвеће и кренули у посету рођацима.

б) Нисмо купили цвеће нити смо отишли у посету рођацима.

в) Нисмо ни купили цвеће ни отишли у посету рођацима.

г) Купили смо цвеће, па смо кренули у посету.

д) Нисмо ишли у посету, те нисмо купили цвеће.

Обележи независне реченице: *Седим код куће, одмарам се и чекам Милошев позив.*

Да ли уочаваш везник између прве и друге реченице? _____

Између саставних реченица везник може бити изостављен. Тад обавезно пишемо **запету**.

Раставни односи се јављају код независних реченица које обележавају различите радње, од којих ће се реализовати само једна. Главни везник за обележавање овог односа је *или*.

Следеће сложене реченице подели на независне, а затим заокружи везнике у њима.

а) После факултета ићи ћу на клизање или ћу возити ролере.

б) Или ћемо ићи на екскурзију, или ћемо имати наставу по распореду за тај дан.

Овај везник у обе реченице обележава _____ однос.

Код раставних и саставних независних реченица у футуру често се у другој реченици користи само инфинитив:

Ићи ћу на клизање или возити ролере.

Гледаћу филм и јести кокице.

Ја ћу гледати филм и јести кокице.

У таквим реченицама је помоћни глагол (*ћу, ћеш, ће, ћемо, ћете, ће*) имплицитан код другог глагола.

Супротни односи се јављају код независних реченица које обележавају неподударне или супротне радње. Везници за обележавање овог односа су *а, али, него, већ, док*.

Следеће сложене реченице подели на независне, а затим заокружи везнике у њима.

а) Милош је скренуо лево, а ја сам продужио право.

б) Имам скије, али не знам да се скијам.

в) Нисам отишла на предавање, него сам остала код куће.

г) Много сам учила, но и даље нисам сигурна у своје знање.

д) Нисмо купили виолину, већ смо је добили на поклон.

Можеш ли заменити везнике *него* и *већ* у реченицама в) и д)? _____ Можеш ли урадити исто са везницима *но* и *али* у реченицама б) и г)? _____ Ови везници су, дакле, међусобно замењиви.

Заокружи везник који није супротни: а, али, но, него, или, већ

Закључни односи се јављају код независних реченица у којима се другом реченицом износи закључак о садржају прве реченице. Овај однос се не обележава везником, већ речцом (партикулом) *дакле*, изразом *према томе* или знаковима интерпункције.

Следеће сложене реченице подели на независне.

а) Почела је да дува кошава, дакле, биће хладно цео дан.

б) У граду је била општа блокада, према томе, нисмо могли да стигнемо на време.

в) Завршава се децембар; почиње зима.

г) Нисам понела џемпер: не могу на снег.

д) Немам довољно готовине за тај аутомобил – узећу кредит од банке.

Који знаци интерпункције обележавају закључни однос у датим реченицама?

Искључни односи се јављају код независних реченица у којима се садржај друге реченице искључује из онога што означава прва реченица. Овај однос се обележава везницима: *само*, *једино*, *само што*, *једино што*.

Следеће сложене реченице подели на независне, а затим заокружи везнике у њима.

а) Сви су изашли из учионице, само је Милица остала.

б) Небо је потпуно сиво, једино на истоку има мало плаветнила.

в) Све је постављено за госте, само што још нисмо упалили свеће.

г) Спремили смо све за пут, једино што нисмо купили авионске карте.

Можеш ли заменити везнике у првој и другој реченици, а да не промениш значење? _____ Можеш ли заменити везничке изразе у трећој и четвртој реченици, а да не промениш значење? _____

Везници *само* и *једино* су синоними, а такође и везнички изрази *само што* и *једино што*.

Да ли реченице а) и б) можеш трансформисати у просту реченицу помоћу предлога *осим/сем/изузев*? (*Сви су изашли из учионице, осим Милице*. *Небо је потпуно сиво, сем на истоку.*) _____ Када имамо апсолутно супротно значење (изаћи/остати, сиво небо/плаво небо), користимо везнике *само/једино* у сложеној искључној реченици.

РЕЧ-ДВЕ О ПРАВОПИСУ И ВЕЗНИЦИМА

У саставној реченици можемо имати и више од једног субјекта:

Ана и Милош иду на журку.

Ни Ана ни Милош не иду на журку.

Ако је у супротним реченицама предикат исти, он се у другој реченици најчешће изоставља:

а) Прочитала сам роман, а не приповетку.

б) Нисам прочитала роман, већ приповетку.

Исто правило важи и за раставне реченице:

а) То се десило летос или јесенас.

б) Они ће ићи на море или у Грчку или у Турску.

Испред везника у оваквим реченицама најчешће изостаје и запета:

а) Понашао се љубазно **и** пажљиво.

б) Нећу купити **ни** чоколаду **ни** сок.

в) Навратићу код тебе данас **или** сутра.

Запета се по правилу пише испред супротних везника:

а) Летовање је било лепо, **али** прекратко.

б) То се није десило јуче, **него** прекјуче.

в) Поруку није послао Милош, **већ** његов брат.